

Spekülatif Sermayenin Türkiye'nin Ekonomik, Siyasal, Toplumsal ve Kültürel Egemenliği Üzerindeki Etkisi: Yönetim Bilimi Temelinde Bir İnceleme

Makale Gönderim Tarihi: 23 Şubat 2026
Kabul Tarihi: 13 Mart 2026

Ali Eren Balıkel^a

Özet

Son yarım yüzyılda küresel finansallaşma olgusu gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve siyasi yapıları derinden etkilemiştir. Türkiye özelinde spekülative sermayenin ülkenin ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel egemenliği üzerindeki etkileri bu çalışmada incelenmektedir. Nitel bir vaka çalışması olarak tasarlanan araştırmada mülakat yöntemi ile veriler toplanmıştır. Bu kapsamda uzmanlarla yarı yapılandırılmış 15 derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, kısa vadeli spekülative sermaye akımlarının Türkiye ekonomisinde ciddi dalgalanmalara yol açtığını, ülkeyi dış finansmana bağımlı ve makroekonomik açıdan kırılgan hale getirdiğini göstermektedir. Siyasi alanda finansal çıkar gruplarının karar alma süreçlerini etkilemeye çalıştığı tespit edilmiştir. Toplumsal düzeyde finansallaşma, gelir dağılımını olumsuz etkileyip eşitsizlikleri derinleştirmiş, hane halkı borçluluğunu artırarak finansal risk ve belirsizlikleri geniş kitlelere yansıtmıştır. Kültürel olarak finansal zihniyetin topluma nüfuz ettiği gözlemlenmiştir. Bulgular, “finansal totalitarizm” olgusunun Türkiye’de kısmen tezahür ettiğine işaret etmektedir. Sonuç bölümünde, spekülative sermayenin olumsuz etkilerini azaltmak ve finansal bağımsızlığı güçlendirmek için Türkiye özelinde alınabilecek politika önlemleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Finansallaşma, Spekülative sermaye, Faiz lobisi, Finansal totalitarizm, Türkiye ekonomisi.*

^a Business Administration, İstanbul Kent University, Assistant Professor, alieren.balikel@kent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9739-9729

The Impact of Speculative Capital on Turkey’s Economic, Political, Social, and Cultural Sovereignty: A Management Science-Based Examination

Abstract

Over the past half century, the phenomenon of global financialization has profoundly affected the economic and political structures of developing countries. This study examines the effects of speculative capital on Turkey’s economic, political, social, and cultural sovereignty. Designed as a qualitative case study, the research utilizes primary data collection through interviews. In this context, 15 semi-structured in-depth interviews were conducted with experts. The findings indicate that short-term speculative capital flows have caused significant fluctuations in the Turkish economy, increasing external financial dependence and macroeconomic fragility. In the political sphere, financial interest groups have attempted to influence decision-making processes. At the societal level, financialization has negatively affected income distribution, deepened inequalities, and increased household indebtedness, thereby spreading financial risks and uncertainties to broader segments of society. Culturally, the penetration of a financial mindset into everyday life has been observed. The findings suggest that the phenomenon termed “financial totalitarianism” has partially manifested in Turkey. In conclusion, policy measures to reduce the adverse effects of speculative capital and strengthen financial independence are discussed.

Keywords: *Financialization, Speculative capital, Interest lobby, Financial totalitarianism, Turkish economy.*

1. Giriş

Son yarım yüzyılda dünya ekonomisi ve siyaseti köklü dönüşümler geçirmiş, finansal piyasaların küresel ölçekte artan etkisine tanık olmuştur. 1970'lerden itibaren üretken sektörlerde büyüme yavaşlarken finans sektörü hızla büyümüştür. Bu bağlamda finansal aktörler ve kurumlar ekonomik kararlar üzerinde giderek daha belirleyici hale gelmiştir. Özellikle 2000'li yıllarda gelişmekte olan ülkelere doğru sermaye akışlarının artmasıyla finansal piyasaların etkisi tüm dünyada hissedilir olmuştur (Tellalbaş ve Kaya, 2013: 127). Bu süreç finansallaşma (financialization) kavramı ile ifade edilmektedir. Finansallaşma, finansal piyasaların, araçların ve aktörlerin ekonomi içindeki ağırlığının artmasını ve ekonomik ve sosyal hayatı şekillendirmesini tanımlamaktadır (Epstein, 2005: 5). Bu olgu, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin artması, ekonomilerde kırılganlıkların yükselmesi ve sermaye akımlarının ülkelerin iç işleyişine yön verecek güce ulaşması gibi sonuçlar doğurarak akademisyenlerin ve politika yapıcıların ilgisini çekmektedir (Tellalbaş ve Kaya, 2013: 128).

Türkiye özelinde finansallaşmanın etkileri 1980'lerden itibaren finansal liberalleşme ve küresel entegrasyon ile birlikte görülmeye başlanmıştır (Bakır ve Öniş, 2010; Öniş, 2009). 1990'larda yaşanan finansal krizler, büyük ölçüde ani sermaye hareketlerinin yol açtığı ekonomik dalgalanmalar olarak kayda geçmiştir (Yeldan, 2022). 2001 krizi sonrasında uygulanan yapısal reformlar ve sağlanan görece siyasi istikrar 2000'lerin ortasında enflasyonun ve faiz oranlarının düşmesini sağlamış, Türkiye ekonomisi yabancı sermaye girişleriyle büyüme göstermiştir (Öniş ve Şenses, 2007). Ne var ki finansallaşma süreci beraberinde ekonomik kırılganlıklar da getirmiştir. Nitekim hükümet paydaşları, özellikle 2013 yılında Gezi Parkı protestoları sırasında ve sonrasında Türkiye'de ekonomik istikrarı bozmakla suçladığı bir "faiz lobisi"nden bahsetmiş ve bu lobinin yüksek faiz ve kur spekülasyonları aracılığıyla ülkenin finansal istikrarını hedef aldığını iddia etmiştir. Buna göre çoğunluğu

yabancı finans çevrelerinden oluşan bu faiz lobisi ülkenin ekonomik büyümesinden ve siyasi istikrarından rahatsız olarak halkı kışkırtmakta, spekülâtif ataklarla hükümeti zor durumda bırakmaya çalışmaktadır. Bu iddia, Türkiye’de akademik ve politik çevrelerde yoğun tartışmalara yol açmış ve finansal aktörlerin ekonomi, siyaset, toplum ve kültür üzerindeki etkisi mercek altına alınmaya başlamıştır (Öniş, 2014).

Bu araştırma, söz konusu tartışmalar bağlamında “spekülâtif sermayenin Türkiye ekonomisi, siyaseti, toplumu ve kültürü üzerindeki etkisi nedir?” sorusuna odaklanmaktadır. Bu kapsamda finansallaşma kavramı ve finansal aktörlerin gücü incelenerek Türkiye örneğinde spekülâtif sermayenin ekonomik dalgalanmalara, siyasi süreçlere ve toplumsal yapıya nasıl nüfuz ettiği değerlendirilecektir. Bu çalışmada, finansallaşmanın Türkiye’deki somut etkileri nitel veriler ışığında incelenecek ve spekülâtif sermayenin ekonomi-politik yapı üzerindeki hakimiyeti değerlendirilecektir. Çalışmanın literatüre katkısı ise birkaç açıdan değerlendirilebilecektir. Öncelikle finansallaşma literatürü çoğunlukla gelişmiş ekonomiler veya küresel finans sistemi üzerinden incelenmiş olup, gelişmekte olan ülkelerde finansallaşmanın çok boyutlu etkilerini ele alan çalışmalar sınırlıdır. Bu araştırma, finansallaşma sürecini Türkiye örneği üzerinden ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla bütüncül bir perspektifle inceleyerek literatüre katkı sağlamaktadır. İkinci olarak çalışma, finansallaşma tartışmalarında giderek daha fazla gündeme gelen “finansal totalitarizm” kavramını Türkiye bağlamında değerlendirmekte ve spekülâtif sermaye hareketlerinin ulusal egemenlik, politika yapım süreçleri ve toplumsal yapı üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Üçüncü olarak araştırma, konuya ilişkin teorik tartışmaları sadece literatür üzerinden değerlendirmemekte, siyaset, akademi ve finans sektöründen uzmanlarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar yoluyla elde edilen nitel bulgularla desteklemektedir. Bu yönüyle çalışma, finansallaşma olgusunun

Türkiye'deki yansımalarına ilişkin ampirik nitel veriler sunarak mevcut literatürdeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

2. Finansallaşma Kavramı ve Finansal Totalitarizm

Finansallaşma olgusunun literatürde tek bir tanımı bulunmamaktadır. Birçok akademisyen bu kavrama farklı boyutlar yüklemiştir. Örneğin Paulre (2008: 173), finansallaşmayı finansal piyasaların, aktörlerin ve kurumların hem yerel hem de küresel ekonomide artan işlevselliği ve etkinliği olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Epstein (2005: 6-7), finansallaşmanın finansal güdülerin, aktörlerin ve piyasaların ekonomik faaliyetlerde yükselen önemine işaret ettiğini vurgulayarak kapsamlı bir tanım sunmuştur. Dore (2002: 116) ise kavramın daha geniş ele alınması gerektiğini belirterek finansallaşmanın finans sektörü yönetiminin reel ekonomiye hükmetmesi, şirketlerin finansal yönetimi ön plana alması, varlık bileşimlerinin finansal varlıklar lehine değişmesi ve sermaye piyasalarının şirket kararları üzerindeki etkisinin artması gibi unsurları içerdiğini ifade etmiştir. Palley (2007: 2-3) de benzer şekilde finansallaşmayı, finans piyasaları ve aktörlerinin ekonomik strateji ve sonuçlar üzerinde giderek daha fazla etkili hale geldiği bir süreç olarak tanımlamaktadır. Farklı yaklaşımlar olsa da ortak nokta, finansal sektörün ekonomideki rolünün nicelik ve nitelik olarak büyümesidir (Haiven, 2013).

Finansallaşma üzerine kuramsal yaklaşımlar da çeşitlidir. Marxist perspektif, finansallaşmayı sermayenin yeni kar alanları yaratma çabasının bir parçası olarak görmekte ve finansal kazanç elde edebilmek için piyasalarda bir tür yarılsama veya dışsal müdahale gerektiğini savunmaktadır. Klasik Marxist görüşe göre, değişim (ticaret) sürecinde emek sömürsü olmadan artı değer üretilemez. Dolayısıyla finansal spekülasyon, bir tarafın eksik bilgilendirilmesi veya ekonomik sistemin dışsal aktörlerce manipüle edilmesi yoluyla kazanç sağlamayı içermektedir (Marx, 1894/1981). Nitekim finansallaşma, gelişmiş ülke merkezli finansal aktörlerin çevre ülkelerde yarattığı dalgalanmalar ve krizler aracılığıyla bu ülkelerden

bir tür mali kamulaştırma (financial expropriation) yapması şeklinde yorumlanabilecektir (Lapavitsas, 2009: 117). Öte yandan Post-Keynesyen yaklaşım, finansallaşmanın yatırım ve büyüme dinamiklerini bozduğunu, şirketlerin finansal piyasaların baskısı altında daha kısa vadeli ve hissedar değeri odaklı davranmaya yöneldiğini belirtmektedir (Dore, 2008: 1099; Stockhammer, 2004: 721). Bu da reel ekonomide yatırımların yavaşlamasına ve istihdamın olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Diğer heterodoks yaklaşımlar ve sosyolojik bakış açıları ise finansallaşmanın ekonomik yapı ile birlikte toplumsal yaşamı da dönüştürdüğünü finansal mantığın gündelik hayata ve kültüre sirayet ettiğini öne sürmektedir (Tellalbaş ve Kaya, 2013: 130). Örneğin gelir ve servet eşitsizliklerinin artması, finans sektörünün toplumdaki güç dengesini lehine çevirmesi ve finansal kavramların (borsa, kredi, borçlanma vb.) bireylerin yaşamında merkezi hale gelmesi, finansallaşmanın sosyal-kültürel boyutlarına işaret etmektedir (Sawyer, 2013: 7).

Finansallaşmanın etkileri 2007-2009 Küresel Finans Krizi sonrasında daha da belirgin hale gelmiştir. Söz konusu kriz, finans sektörünün büyüklüğü ve karmaşıklığının, tüm ekonomiyi ve hatta küresel siyaseti rehine alabildiğini göstermiştir. Markaları ve hükümetleri kurtarmak için kamu kaynaklarının finansal kurumlara aktarılması, finansal sektörün “batmak için fazla büyük” hale geldiğinin göstergesi olmuştur. Bu ortamda bazı yazarlar (Haiven, 2013), finansal aktörlerin sahip olduğu olağanüstü güç ve nüfuzu vurgulamak için “finansal totalitarizm” terimini kullanmıştır. Haiven (2013), spekülatif finans kapitalinin ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel hayat üzerinde kurduğu hakimiyeti “finansal totalitarizm” olarak nitelendirmekte ve günümüz finansal düzeninin toplumsal yaşamın her alanını kontrol altına aldığına dikkat çekmektedir. Gerçekten de finansallaşma süreci, bankalar, fonlar, yatırım şirketleri gibi büyük finansal aktörlere muazzam bir kaynak ve etki alanı sağlamıştır. Bu kurumlar, gelişmekte olan pek çok ülkenin toplam ekonomisine denk büyüklükte sermaye fonlarını yönetebilmekte ve

bu büyüklükteki para hareketleriyle ülkelerin makroekonomik dengelerini sarsabilecek güç kazanmışlardır (Haiven, 2013). Ek olarak, finansal aktörler ellerindeki bu güç sayesinde hükümet politikalarını kendi lehlerine yönlendirmeye çalışmakta ve lobicilik faaliyetleri ve spekülatif hamlelerle ulusal ekonomiler üzerinde baskı kurabilmektedir. Tüm bu noktalardan bakıldığında finansallaşmanın sadece ekonomik yapıda etkilerinin olmadığı siyasetin işleyişinde ve toplumun refahında da köklü etkiler yaratan yapısal bir değişim anlamına geldiği görülebilecektir.

3. Finansallaşma ve Finansal Totalitarizm'in Ekonomik, Siyasal, Toplumsal ve Kültürel Etkileri

Finansallaşma, kârın üretim ve ticaret yerine finansal kanallar üzerinden elde edilmesine yönelik uzun dönemli bir kayma ve finansal güdü, aktör ve kurumların ekonomi-toplum üzerindeki ağırlığının artması olarak tanımlanmaktadır (Epstein, 2005: 6-7; Krippner, 2005: 177). Bu dönüşüm, şirket yönetişiminin hissedar değeri ilkesi etrafında yeniden düzenlenmesi, gölge bankacılık mimarisinin büyümesi, hane halklarının borç ve varlık piyasalarına doğrudan eklenmesi ve kamusal karar süreçlerinin finansal göstergelere duyarlı hale gelmesi gibi çok katmanlı mekanizmalar üzerinden kurumsallaşmaktadır. Bu bağlamda “finansal totalitarizm” ifadesi, klasik anlamda çıplak zor kullanımına değil, hukuki-teknik araçlar, bütçe kuralları, kredi derecelendirme baskısı ve temerrüt riski üzerinden işleyen tekil bir rasyonaliteye gönderme yapan teşhis edici bir kavramsallaştırma olarak önerilmektedir. Söz konusu rasyonalite, yönetilen demokrasi ve otoriter neoliberalizm tartışmalarıyla kuramsal akrabalık göstermektedir (Bruff ve Tansel, 2020: 10; Wolin, 2008: 34).

Finansallaşmanın ekonomik etkileri öncelikle kırılganlık ve istikrarsızlık üzerinden gözlemlenmektedir. Minsky'nin finansal istikrarsızlık hipotezi uzun süren sakin dönemlerin risk algısını gevşeterek finansal yapıyı hedge konumundan spekülatif konuma

kaydırdığını bu durumda da istikrarsızlığın sistemin kendi iç dinamikleri tarafından üretildiğini ileri sürmektedir (Minsky, 1986: 102). 2007–2009 küresel krizinde menkul kıymetleştirme-repo bağlantısı etrafında şekillenen gölge bankacılığın likidite kaçışına açık yapısı, “repo koşusu” dinamikleriyle bu tezi ampirik olarak desteklemektedir (Gorton ve Metrick, 2012: 426). Şirket düzeyinde hissedar değeri normunun güçlenmesi ve hisse geri alımlarının yaygınlaşması, kârların yeniden yatırımdan dağıtımına yönelmesine, kısa vadeciliğin kurumsallaşmasına ve “değer yaratımı”nın yerini “değer çıkarımı”nın almasına yol açmaktadır (Lazonick, 2014: 47). Makro ölçekte bu süreç verimlilik-ücret bağının çözülmesi ve büyümenin borç ile varlık enflasyonuna bağımlılaşması üzerinden kırılabilirliği derinleştirmektedir.

Eşitsizlik boyutunda finansallaşma, kâr/ücret paylaşımını ve ücret belirleme süreçlerini piyasa değeri göstergeleri lehine yeniden kurgulayarak gelir dağılımını bozmakta ve üst gelir dilimlerinin payını artırmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri’nde 1970–2008 dönemine ilişkin bulgular finansal faaliyetlerin firma gelir kompozisyonunda ağırlık kazanmasının ücretleri bastırırken kâr payını büyüttüğünü göstermektedir (Tomaskovic-Devey ve Lin, 2013: 1284). Finans sektöründe gözlenen “ücret primi” ve ödül yapıları Avrupa bağlamında da eşitsizliği yukarı iten bir kanal olarak çalışmaktadır (Godechot, 2017: 117). Bu örüntü, şirket yönetişiminin hissedar odaklılaşması ve sermaye piyasalarının disiplininin kurumsal stratejileri kısa vadeli performans metrikleri etrafında hizalamasıyla pekişmektedir (Lazonick, 2014: 48).

Hane halklarının finansallaşması, finansal döngülerin toplumsal düzeyde doğrudan hissedilir hale gelmesine yol açmaktadır. Emeklilikte tanımlı katkı rejimlerine geçiş geleceğin piyasa risklerine endekslenmesine neden olmakta, konutun finansal varlık ve “yüksek kaliteli teminat” olarak konumlanması haneleri varlık fiyat döngülerine bağlamaktadır (Aalbers, 2016: 130; Blackburn, 2002: 197-198). Öğrenci kredileri ve tüketici finansmanı kanallarının

genişlemesiyle borçluluk yaşam döngüsünün sıradan bir bileşeni haline gelmekte kredi koşullarındaki sıkılaşıma ile varlık fiyatlarındaki düzeltmeler tüketim ve yatırım kararlarını hızla daraltarak makroekonomik yavaşlamayı derinleştirebilmektedir (Aalbers, 2016: 145). Bu mekanizmalar finansal istikrarın toplumsal istikrarla doğrudan eklemlendiği kırılğan bir bileşim üretmektedir (Palley, 2007).

Siyasal düzlemde finansallaşma, maliye siyasetinin yönünü ve demokratik karar alma süreçlerinin kapsamını dönüştürmektedir. Refah devletinin vergi temelli meşruiyet mimarisinden borçlanma ve bütçe konsolidasyonu eksenli bir düzene kayışı “borç devleti”nin kurumsallaşmasına işaret etmektedir (Streeck, 2014: 74-75). Bağımsız düzenleyiciler kural-temelli bütçe çerçeveleri ve “piyasa güveni” söylemi siyasal tercihleri teknik-idari kalıplara tercüme ederek siyasal olanın siyaset-dışlaştırılmasına zemin hazırlamaktadır (Bruff ve Tansel, 2020: 8-9). Ulus-üstü koşulluluk rejimleri ile desteklenen programlar kısa-orta vadeli ödeme dengesi ve borç sürdürülebilirliği hedeflerini öncelerken kamu istihdamı toplu pazarlık ve sosyal harcamalar üzerinde baskı yaratabilmekte ve bu durumda sosyal harcama tabanları gibi iyileştirici düzenekler devreye girse dahi eşitsizlik ve kırılğanlık üzerindeki artış yönlü etkiler tartışmalı biçimde sürmektedir (International Monetary Fund (IMF), 2019). Avrupa borç krizi ve özellikle Yunanistan deneyimi, referandum gibi demokratik irade beyanlarının uyum programları ve yeni mutabakatlar karşısında etkisizleşebildiğini, borç yönetiminin siyasal meşruiyetin önüne geçebildiğini göstermektedir (Tooze, 2018: 65). Bu tablo, finansal disiplinin açık baskı içermeksizin hukuki-teknik araçlar ve piyasa tepkileri üzerinden egemenlik kurabildiğine işaret etmektedir.

Toplumsal ve kültürel etkiler finansallaşmanın yurttaşlık ve öznelik rejimini dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır. Bireyin yatırımcı-borçlu özne olarak kurgulanması, kredi puanı, bireysel emeklilik birikimi, ipotek ve tüketici kredileri üzerinden yaşam

kararlarının risk hesapları ve bilanço mantığı ile çerçevenmesine yol açmaktadır (Martin, 2002: 112). Borç, finansal sözleşme olmaktan çıkarak bir itaat tekniği ve ahlaki-siyasal yükümlülükler rejimi olarak işlev görmeye başlamaktadır. Neoliberal koşullarda alacaklı-borçlu ilişkisinin toplumsal ilişkinin bir örneğine dönüştüğü savunulmaktadır (Graeber, 2011: 8; Lazzarato, 2012: 7-8). Dijitalleşme eşliğinde verinin metalaşması ve davranışsal öngörü endüstrisinin yükselişi finansal platformlar ve puanlama rejimleriyle birleşerek performansın sürekli ölçüldüğü ve sıralandığı bir kültür üretmektedir (Zuboff, 2019: 212). Hukukî, muhasebesel ve algoritmik montajların kamusal alanı görünmez biçimde yeniden ölçeklendirdiği bu dönemde toplumsal dışlanma ve kırılmanın yeni biçimleri ortaya çıkmakta ve böylece mekânsal ve kurumsal düzeyde “çıkarılma” süreçleri derinleşmektedir (Sassen, 2014: 28). Bu dönüşümler, finansal akıl yürütmenin normatif kültürel kodlara nüfuz ederek tekil bir sayısal rasyonalite ürettiğini ve toplumsal özerklik alanlarını daralttığını göstermektedir.

Bakıldığında, finansallaşma ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel katmanlarda birbirini besleyen mekanizmalar aracılığıyla tekil bir finansal rasyonaliteyi hâkim kılmakta ve bu rasyonalite demokratik müzakere, sosyal koruma ve uzun dönemli yatırım kapasitesi üzerinde sınırlandırıcı etkiler üretmektedir. Bu nedenle “finansal totalitarizm” ifadesi, tek bir rejimin homojen bir tanımı olmaktan ziyade finansal mantığın hukuki-idari düzenekler ve borç ilişkileri aracılığıyla toplumsal alanı kapsayıcı biçimde disipline etme eğilimini betimleyen bir teşhis kategorisi olarak işlev görmektedir (Wolin, 2008: 52). Bu teşhisin gerektirdiği siyasa tartışmaları, finansal mimarinin tasarımını demokratik hesap verebilirlik, sosyal eşitlik ve üretken dönüşüm hedefleriyle uyumlu hale getirecek kurumsal yeniliklerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

4. Yöntem

Bu çalışma, nitel bir araştırma yaklaşımı ile tasarlanmıştır (Stake, 2010). Araştırmada Türkiye örneği bir vaka çalışması olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda finansallaşma olgusunun Türkiye'deki etkilerini derinlemesine anlamak amacıyla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Konuya dair uzman görüşlerini almak üzere farklı meslek gruplarından toplam 15 kişiyle mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat yapılan kişiler arasında Türk siyasetinde deneyimli aktörler (5 kişi), ekonomi alanında akademisyenler (5 kişi) ve finans sektöründe uzman profesyoneller (5 kişi) bulunmaktadır. Bu kişiler, finansallaşmanın ve spekülatif sermaye hareketlerinin Türkiye'deki etkilerine dair birinci elden bilgi ve değerlendirmeler sunabilecek konumdaki uzmanlardır.

Bu araştırmada gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar için görüşmelerden önce temel bir soru seti hazırlanmıştır. Görüşmeler sırasında katılımcıların uzmanlık alanlarına ve görüşmenin akışına bağlı olarak bu sorular gerektiğinde açılmış ve ek sorular yöneltilmiştir. Katılımcılara yöneltilen başlıca açık uçlu sorular aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Türkiye'de kamuoyunda “faiz lobisi” olarak ifade edilen aktörler veya kurumlar kimlerdir?

Türkiye'de gerçekten organize bir “faiz lobisi” bulunduğunu düşünüyor musunuz?

Eğer böyle bir yapı mevcutsa, bu aktörler Türkiye'de hangi mekanizmalar aracılığıyla faaliyet göstermektedir?

Bu aktörlerin Türkiye ekonomisinde gerçekleştirdiği başlıca faaliyetler nelerdir?

Faiz oranlarının veya döviz kurunun yükselmesinden bu aktörler nasıl fayda sağlamaktadır?

Spekülatif sermaye hareketleri Türkiye ekonomisinde hangi tür dalgalanmalara yol açmaktadır?

Spekülatif sermaye akımlarının Türkiye’deki ekonomik politikalar ve karar alma süreçleri üzerindeki etkileri nelerdir?

Faiz lobisi olarak tanımlanan aktörlerin Türkiye’deki etkisini ne derece güçlü görüyorsunuz?

Bu tür finansal aktörlerin küresel ölçekte yürüttüğü faaliyetler nelerdir? Türkiye’deki etkileri küresel finans sistemiyle nasıl ilişkilidir?

Türkiye’nin spekülatif sermaye hareketlerine karşı ekonomik ve kurumsal açıdan daha dayanıklı hale gelebilmesi için hangi politikaların uygulanması gerekmektedir?

Yüksek faiz oranlarını savunan veya faiz artışını talep eden tüm aktörler “faiz lobisi” kapsamında değerlendirilebilir mi?

Spekülatif sermaye hareketlerinin Türkiye’nin siyasal süreçleri ve toplumsal yapısı üzerindeki etkileri nelerdir?

Finansallaşma sürecinin Türkiye’de işletmelerin yönetim anlayışı ve ekonomik kararları üzerindeki etkileri nelerdir?

Bu sorular, yarı yapılandırılmış mülakat yaklaşımına uygun olarak görüşmelerin temel çerçevesini oluşturmuş, görüşmeler sırasında katılımcıların verdiği cevaplara bağlı olarak yeni sorular yöneltilmiş ve bazı temalar daha derinlemesine tartışılmıştır. Görüşme sorularının bu şekilde açık biçimde belirlenmesi, veri toplama sürecinin sistematik ve tekrarlanabilir olmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş ve ortalama birer saat sürmüştür. Tüm katılımcılardan görüşme öncesi izin alınmıştır. Anonimlikleri korunarak elde edilen bilgiler analiz edilmiştir. Verilerin analizinde, görüşme kayıtları dikkatlice deşifre edilip temalara ayrılmıştır. Katılımcıların ortaklaştığı noktalar ve ayrıştıkları görüşler tespit edilmiştir.

Bu araştırmada nitel çalışmalarda geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla çeşitli yöntemsel önlemler alınmıştır. Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik kavramları genellikle Lincoln ve Guba (1985) tarafından önerilen inandırıcılık (credibility), aktarılabilirlik (transferability), tutarlılık (dependability) ve doğrulanabilirlik (confirmability) boyutları çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu çalışmada inandırıcılığı artırmak amacıyla farklı alanlardan uzmanlarla gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlar yoluyla veri çeşitliliği sağlanmıştır. Aktarılabilirliği sağlamak amacıyla araştırma süreci, veri toplama yöntemi, katılımcı profili ve analiz süreci ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Tutarlılık açısından veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve tüm katılımcılara benzer temalar çerçevesinde sorular yöneltilmiştir. Doğrulanabilirliği sağlamak amacıyla ise mülakat kayıtları yazılı metne dönüştürülmüş, veriler tematik analiz yöntemiyle sistematik biçimde incelenmiş ve araştırma bulguları katılımcı görüşleri ile literatür bulgularının karşılaştırılması yoluyla yorumlanmıştır. Bu yöntemsel yaklaşım araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu yöntemin olası sınırlılıkları da not edilmelidir. Mülakat verileri katılımcıların öznel görüş ve tecrübelerine dayanmaktadır. Dolayısıyla ifadelere eleştirel yaklaşmak gerekmektedir. Katılımcıların samimiyetine ve konuyu algılama biçimlerine bağlı olarak yanlış veya hatalı bilgiler olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte görüşmecilerin alanında uzman kişiler olması aktarılan bilgilerin nesnelliğini artırıcı bir unsur olarak değerlendirilebilecektir. Araştırma etik ilkelerine uygun şekilde katılımcıların özel bilgileri gizli tutulmuş ve mülakatlarda hiçbir yönlendirici veya kişisel soru sorulmamıştır.

5. Bulgular

Mülakatlardan elde edilen bulgular ve literatür taraması birlikte değerlendirildiğinde, spekülatif sermayenin ve finansallaşma

sürecinin Türkiye’de ekonomiden siyasete, toplumdun günlük hayata çok boyutlu etkileri olduğu görölmektedir. Aşağıda, elde edilen bulgular ekonomik, siyasal ve toplumsal/kültürel etkiler başlıkları altında özetlenmiştir. Ayrıca, finansallaşmanın Türkiye’de somut bir görünümünden biri olan “faiz lobisi” olgusuna dair tespitler ayrı bir alt bölümde ele alınacaktır.

5.1. Ekonomik etkiler

Görüşülen uzmanların tamamı finansallaşma sürecinin Türkiye ekonomisi üzerinde belirgin etkileri olduğu konusunda hemfikirdir. Özellikle 1990 sonrası dönemde Türkiye’de finansal sermayenin etkisinin ivme kazandığı belirtilmiştir. Bir katılımcı, 1994 yılında gelişmekte olan ülkelerden başlayan finansal krizin Türkiye’yi de etkilediğini ve bu krizin bazı ülkelerde yapısal dönüşümlere yol açtığını hatırlatmıştır. Örneğin Güney Kore’nin 1994 krizinden dersler çıkararak sanayi altyapısını ve teknoloji kapasitesini güçlendirdiği, böylece krizi bir fırsata çevirerek Asya’da teknolojik atılım yaptığı ifade edilmiştir. Ancak aynı katılımcı, benzer bir sanayileşme hamlesinin Türkiye’de gerçekleşmediğini ve küresel finans çevrelerinin de aslında böyle bir dönüşümü arzu etmediğini ileri sürmüştür. Batı merkezli büyük finans aktörlerinin, sanayi üretiminden ziyade paradan para kazanmaya dayalı yapıları gereği, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik istikrar ve sanayileşmeden çok istikrarsızlık ortamlarından kar elde etmeye çalıştıkları iddia edilmiştir. Bu bakış açısına göre finansal yatırımcılar, istikrarsız ve kırılğan ekonomilerde dalgalanmalardan faydalanarak daha yüksek getiri elde edebilmektedir. Dolayısıyla Türkiye gibi ülkelerin tıpkı Güney Kore’nin yaptığı gibi istikrarlı biçimde sanayileşmesi bu çevrelerin çıkarına değildir. Nitekim bazı katılımcılar, Batılı finans çevrelerinin Türkiye’nin bölgesinde ekonomik bir güç olarak yükselmesinden endişe duyduğunu, zira Türkiye’nin güçlü bir sanayi ve teknoloji üssü haline gelmesinin Orta Doğu ve Afrika pazarlarında Batı’nın hegemonyasını sarsabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu iddialar bir komplo teorisi izlenimi verse de arkasında finansal akımların

gücüne dair somut gözlemler bulunmaktadır. Yabancı spekülâtif sermaye, Türkiye gibi gelişen piyasalarda büyük hacimlerde alım satım işlemleri yapmakta, özellikle borsada hisse senedi alıp satarak veya döviz piyasasında TL'nin değerini düşürmeye yönelik işlemlerle ekonomide oynaklığı artırmaktadır. Mülakat katılımcıları, yabancı fonların ve bankaların bu tür ani giriş-çıkışlarla Türkiye ekonomisinde makroekonomik istikrarı bozduğunu bu ortamda kalıcı ve dengeli bir büyüme sağlanmasının zorlaştığını ifade etmişlerdir. Nitekim bazı uzmanlar, yurt dışından gelen sıcak para akımlarının Türkiye ekonomisinin büyüklüğünün yarısına yakın bir düzeye erişebildiğine ve bu denli büyük bir finansal gücün ulusal ekonomiyi kontrol etmesinin güç olduğuna dikkat çekmiştir.

Literatür, bu gözlemleri desteklemektedir. Haiven (2013), finansallaşma olgusunun bankalar, hedge fonlar ve benzeri büyük finansal oyuncuların artmış otoritesine işaret ettiğini bu aktörlerin ellerindeki sermaye miktarının birçok gelişmekte olan ülkenin toplam ekonomisine eşdeğer olabildiğini vurgulamıştır. Bu durum karşısında özellikle gelişmekte olan ülkelerin böylesine büyük bir sermaye gücünün yarattığı spekülâtif dalgalanmalara karşı koymakta zorlandığı belirtilmektedir (Haiven, 2013). Nitekim finansallaşma, ekonomik faaliyetleri reel üretimin ötesine taşıyarak finansal kazanç ve spekülasyon odaklı hale getirmektedir (Dicken, 2011: 367). Şirketler bile kendilerini ürün ve hizmet üreten kurumlar olmaktan ziyade finansal işlemler yoluyla kazanç sağlayan araçlar olarak görmeye başlayabilmektedir (Dicken, 2011: 369). Türkiye örneğinde de benzer bir dönüşüm yaşanmış özellikle büyük şirketler ve bankalar, finansal piyasalardaki hareketlerden kar elde etmeye dayalı stratejilere ağırlık vermiştir. Finansal kazanç imkanlarının cazibesi, üretken yatırımların geri plana atılmasına yol açmıştır. Mülakat bulgularına göre, hükümetler finansal spekülasyonlarla mücadelede yetersiz kalabilmektedir. Zira küresel sermaye hareketleri karşısında tek bir ülkenin aldığı tedbirler sınırlı etkili olmaktadır. Türkiye de zaman zaman beklenmedik ekonomik krizlerle yüzleşmekte bu

krizlerin çoğunda ülke içi faktörlerin yanı sıra dış finansal hareketlerin payı bulunmaktadır. Sonuç olarak, finansallaşma Türkiye ekonomisinde yüksek oynaklık (volatilite), dış kaynak bağımlılığı ve kırılğan bir makroekonomik yapı ortaya çıkarmıştır. 2015 sonrasındaki gelişmeler, Türkiye ekonomisinin söz konusu kırılğanlığını devam ettirdiğini göstermiştir. Özellikle 2018 yılında yaşanan ağır finansal dalgalanma ve kur krizi, yabancı yatırımcıların ani çıkışlarının ekonomiyi ne denli sarsabileceğini ortaya koymuştur. Türk Lirası bir yıl içinde değerinin büyük bir bölümünü yitirirken enflasyon çift hanelere tırmanmış, Merkez Bankası politika faizini keskin bir şekilde artırmak zorunda kalmıştır. Bu dönem, Türkiye'nin dış sermayeye bağımlılığının getirdiği riskleri somut biçimde açığa çıkarmış kısa vadeli spekülâtif sermaye hareketlerinin ekonomik istikrarı tehdit etmeye devam ettiğini teyit etmiştir.

5.2. Siyasal etkiler ve faiz lobisi

Görüşülen uzmanlar yabancı yatırımcıların ve finans kuruluşlarının Türkiye'deki ekonomik politikalar üzerinde etkide bulunmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Özellikle yüksek faiz oranlarından çıkar sağlayan çevrelerin, Türkiye'de faiz oranlarının düşmesine karşı çeşitli yollarla baskı oluşturdukları dile getirilmiştir. Bir katılımcı, yabancı yatırımcıların Türkiye'de yöneticilere sık sık faiz oranlarını artırmaları yönünde telkinde bulduklarını aktarmıştır. Bunun nedeni, yerel faiz arttığında Türk Lirası'nın değerinin döviz karşısında düşmesi ve böylece yabancı yatırımcının kur zararından korunmasıdır. Yüksek faiz kısa vadeli portföy yatırımı yapan bu kesimler için risksiz ve yüksek getiri anlamına gelmektedir. Zira bu yatırımcılar ülkeye gelmeden önce yüksek getiri fırsatı olan ülkelere yönelirler. Geldiklerinde de eğer TL değer kazanırsa (düşük faiz ortamında genelde para değer kazanır), kurdan zarar etmemek için faizlerin yükselmesini isterler. İşte bu çıkar ilişkisi, Türkiye'de "faiz lobisi" olarak adlandırılan yapının temelini oluşturmaktadır. Faiz lobisi, genel anlatımla ülkede faiz oranlarının yüksek seyretmesinden nemalanan, çoğunluğu yurtdışı bağlantılı finansal aktörlerden

müteşekkil çıkar gruplarını ifade etmektedir. Mülakatlara katılan uzmanlar, bu çıkar grubunun esasen yabancı finansal kurumlar (bankalar, fonlar) ve onların Türkiye’deki uzantılarından oluştuğunu düşünmektedir. Bir katılımcı, her ne kadar “faiz lobisi” mensuplarını isim isim tespit etmek zor olsa da bu lobinin varlığını hissettiren en somut göstergelerden birinin bankaların zaman zaman müşterileri aleyhine ortak hareket etmesi olduğunu belirtmiştir. Nitekim Türkiye’de Rekabet Kurumu’nun 2013 yılında yaptığı bir soruşturmada, 12 bankanın kredi kartı, mevduat ve kredi faiz oranlarında birlikte hareket ederek müşteriye zarar verdikleri saptanmış ve bu bankalara ceza uygulanmıştır. Bu örnek, finansal kurumların kendi aralarında anlaşarak piyasa koşullarını manipüle edebildiklerini, dolayısıyla bir tür organize faiz baskısı yaratabildiklerini göstermektedir. Görüşülen uzmanlar bu tür kartelci davranışların faiz lobisinin gücüne dair ipuçları sunduğunu vurgulamışlardır.

Ancak mülakat bulgularına göre, her yabancı yatırımcıyı veya yüksek faiz talep eden her kesimi “faiz lobisi” olarak adlandırmak doğru değildir. Uzmanlardan bazıları, Türkiye’ye gelen yabancı sermayenin elbette kâr amacını güttüğünü ve mümkün olduğunca risksiz kazanç istediğini, ancak bunun bütün yabancı yatırımcıları kötü niyetli bir lobi haline getirmediğini ifade etmiştir. Faiz lobisi tanımının daha ziyade kötü niyetle hareket eden, kısa vadeli spekülasyon kazanç uğruna ülkenin geleceğini veya ekonomik istikrarını umursamayan aktörlere işaret ettiği belirtilmiştir. Örneğin uzun vadeli yatırım yapmaya gelen veya üretim faaliyetlerine giren yabancı şirketler bu kapsamda görülmezken sırf yüksek faiz gelirinden yararlanmak için gelip, koşullar değişince ülkeyi ekonomik zarara uğratacak şekilde hızla terk eden fonlar bu tanıma uymaktadır. Bu noktada yerli tasarruf sahipleri ile spekülasyoncular arasındaki fark da vurgulanmıştır. Bankalarda mevduatı olan milyonlarca sıradan insan da faizlerin düşmesinden memnun olmayabilir ancak bunlar kısa vadeli spekülasyon kazanç peşinde koşan

rantiyeler değil risk sevmeyen uzun vadeli birikim sahipleridir. Dolayısıyla ülke içinde yüksek faizden kazanç sağlayan kesimler olsa bile bunların çoğu finansal sistemi yönlendirecek bir lobi faaliyeti içinde değildir. Aksine, finansallaşma uzun vadeli birikimleri de zayıflatan bir süreçtir. Zira yüksek enflasyon ortamında reel faiz genellikle düşüktür ve tasarruflar değer kaybedebilir. Türkiye gibi kronik cari açık sorunu olan bir ülkenin ihtiyaç duyduğu yurtiçi tasarruflar, finansallaşmanın yan etkileri nedeniyle yeterince artırılamamaktadır.

Finansallaşmanın siyasal alandaki etkilerinin en çarpıcı görünümünden biri bazı toplumsal ve politik olayların arkasında finansal çıkar gruplarının olduğuna dair iddialardır. Görüşmecilerden biri, Türkiye'nin de içinde bulunduğu bazı gelişmekte olan ülkelerde finansal aktörlerin politik hamleler yaptığını dair bir perspektif sunmuştur. Bu görüşe göre, 2013 yılında Türkiye'deki Gezi Parkı protestoları, 2013'te Mısır'daki askeri darbe ve Brezilya'daki sokak gösterileri, küresel finans lobisinin çıkarları doğrultusunda tetiklenmiş veya desteklenmiş olaylar olabilir. İddia şu şekildedir: Söz konusu ülkelerde belli dönemlerde siyasi ve ekonomik istikrar güçlenmekteydi örneğin Türkiye'de 2013 öncesi çözüm süreci ve ekonomik büyüme, Brezilya'da Dilma Rousseff liderliğinde sosyal politikalar, Mısır'da farklı bir siyasi yönelim. Bu durum, küresel finans odaklarının uzun vadede bu ülkelerde istikrarlı ve güçlü bir ekonomik düzen kurarak bağımsız politikalar izlemelerinden korkmasına yol açmıştır. İddiaya göre finans lobisi, bu ülkelerde yüksek faiz ve finansal kontrol odaklı teknokrat hükümetler görmek istemiştir. Bu amaçla da gerek sokak hareketleriyle gerek darbelerle mevcut hükümetleri sarsmaya çalışmıştır. Örneğin bir görüşmeci, Gezi olaylarının hemen öncesinde Türkiye'de faiz oranlarının tarihinde ilk defa %5'in altına indiğini, bunun normal piyasa koşullarında pek rastlanmayan bir durum olduğunu belirtmiştir. Gezi protestolarının ardından ise faiz oranlarının hızla yükselerek %9'u aştığını hatırlatmıştır. Bu veriler ışığında, istikrarsızlık ortamının

finansal göstergeler üzerindeki anlık etkisi gözler önüne serilmektedir. Başka bir uzman, Gezi olaylarını değerlendirirken bu sürecin hem iç dinamikleri hem de uluslararası boyutu olduğunu, benzer dönemlerde Mısır ve Brezilya’da yaşanan gelişmelerle birlikte ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu bakış açısına göre Orta Doğu, Latin Amerika ve Avrasya’nın kilit ülkeleri olan Mısır, Brezilya ve Türkiye, küresel güç mücadelesinde kritik konumdadır. Türkiye özelinde ülkenin Avrupa ve Asya arasında enerji hatlarını kontrol edebilecek bir pozisyona gelmesi, Kuzey Irak enerji kaynaklarına erişim sağlaması, kendi bölgesinde liderlik iddiası taşıması gibi unsurlar, küresel finans-kapitalist çevrelerde rahatsızlık yaratmıştır. Bu çevrelerin arkasında, ABD’de “neo-con” olarak anılan ve geleneksel petrol, silah, ağır sanayi sektörleriyle bağlantılı güç odaklarının olduğuna dikkat çekilmiştir. İddiaya göre bu güç odakları 2008 finans krizinin müsebbibi olan eski tip finansal yapıyı temsil etmekte ve Türkiye gibi yeni yükselen ekonomilerin kendi bölgesinde güç kazanmasını istememektedir. Bu nedenle, Türkiye gibi ülkelerde siyasi istikrarın bozulması küresel finans çevrelerine tekrar yüksek kazanç ortamı yaratabilmektedir. Zira siyasi istikrarsızlık, ilgili ülkede ekonomik dalgalanmalara, risk priminin yükselmesine ve dolayısıyla faiz oranlarının artmasına yol açmaktadır ve bu da Batı merkezli sermaye için yeniden yüksek getiri imkânı anlamına gelmektedir.

Elbette bu anlatılar mutlak bir gerçek olarak değil finansal aktörlerin nüfuzu konusunda uzmanların bakış açıları olarak değerlendirilmelidir. Ancak finansallaşma ile siyasi olaylar arasındaki ilişkiyi düşündüren somut veriler de vardır. Örneğin Türkiye’de 1990’lı yıllarda yaşanan siyasi istikrarsızlık (koalisyon hükümetleri, sık hükümet değişimleri) dönemlerinde enflasyon ve faiz rekor seviyelere çıkmıştır. 1994 ekonomik krizinde devlet iç borçlanma faizleri %150’nin üzerine tırmanmıştır. 1994-2001 arasında ekonomik ve siyasi çalkantılar sonucunda Türkiye defalarca IMF programlarına başvurmak zorunda kalmış ve bu süreçte yüksek

faiz ödemeleri bütçeye ağır yük getirmiştir. 2000'lerin başında siyasi istikrarın sağlanmasıyla faizler ve enflasyon hızla gerilemiş 2013 yılında devlet tahvili faiz oranı %4.6 gibi tarihin en düşük düzeyine inmiştir. Bu gelişme, yüksek faizden beslenen kesimleri rahatsız etmiştir. Nitekim uzmanlardan biri, 2002-2012 arasında Türkiye'nin ödediği faiz giderlerinin milli gelire oranının beş kat azaldığını, toplanan verginin büyük bölümünün faize gittiği eski dönemlerin geride kaldığını belirtmiştir. Bu durum, faiz geliriyle haksız kazanç sağlayan çevreleri hoşnutsuz etmiştir. Aynı katılımcı, Türkiye'nin yıllardır sürdürdüğü IMF borçlanmalarını tamamen bitirdiğini, bütçe açığı ve borç stokunun milli gelire oranının büyük ölçüde düştüğünü, Kürt meselesinde çözüm süreciyle siyasi risklerin azaldığını vurgulayarak, tüm bu olumlu gelişmelerin faiz lobisini rahatsız ettiğini iddia etmiştir. Bu iddiaya göre Gezi Parkı protestoları tam da bu kesimlerin arzu ettiği şekilde bir toplumsal karışıklık yaratarak yeniden faiz baskısı oluşturmuştur. Protestoların ardından Türkiye ekonomisinin risk primi yükselmiş, döviz kuru ve faiz oranları tırmanmış ve böylece faiz lobisinin arzuladığı ortam geri gelmiştir. Görüşmeciler özetle, faiz lobisinin "eski günlerin" özlemiyle hareket ettiğini, yani Türkiye'yi tekrar yüksek faiz ödemek zorunda kalan, ekonomik ve siyasi açıdan kırılgan bir konuma düşürmeye çalıştığını dile getirmiştir.

Bu noktada, finansal lobilerin başarısını sınırlayan unsurlara da değinilmiştir. Bir uzman, aslında bu lobilerle başa çıkmanın imkânsız olmadığını, yeter ki ülkenin kendi ekonomik savunmasını güçlendirecek politikalar izlenebilsin, demiştir. Özellikle yurtiçi tasarrufların artırılması, yabancı kaynak ihtiyacının azaltılması açısından kritik görülmüştür. Eğer Türkiye kendi tasarruflarıyla yatırımlarını finanse edebilen bir ülke haline gelirse, dış finansman lobilerinin etkisi de azalacaktır. Örneğin Almanya gibi yüksek tasarruf oranına sahip ülkelerde bu tür lobilerin etkin olamadığı, çünkü ekonominin dış sermayeye bağımlılığının düşük olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'de tasarruf oranlarının yükseltilmesi, cari

açığın düşürülmesi ve finansal sistemin daha sağlam hale getirilmesi, lobilerin manevra alanını daraltacaktır. Aksi halde yabancı yatırımcılar, istikrarsızlık dönemlerinde varlıklarını satıp ülkeyi terk ederken büyük dalgalanmalara sebep olabilecektir. Türkiye geçmişte 1994 ve 2001 krizlerinde bunu yaşamıştır. Ani sermaye çıkışları ekonomide çöküş etkisi yaratmıştır. Ancak son yıllarda finansal düzenlemeler ve Merkez Bankası politikaları ile bir ölçüde direnç geliştirilmiştir. Örneğin Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), özellikle 2010'ların ilk yarısında uyguladığı "faiz koridoru" politikasıyla nominal ve reel faiz oranlarını tarihi düşük seviyelere çekmeyi başarmış, TL'nin aşırı değerlenmesini engellemiştir. TCMB, küresel sermaye akımlarının yarattığı kredi genişlemesini makro ihtiyati önlemlerle dengelemeye gayret etmiş ve bir süre için döviz kurunu istikrarlı tutabilmiştir. Görüşmeciler, Merkez Bankası'nın bu dönemdeki başarılarına dikkat çekmekle birlikte, küresel piyasalardaki dalgalanmaların örneğin ABD para politikasındaki değişimlerin neticesinde TL'nin yine değer kaybına uğradığını, yani uluslararası finansal koşulların ulusal başarıları sınırlayabildiğini de not etmişlerdir. 2015 sonrasında Türkiye'de yaşanan politik gelişmeler, finansal aktörlerin etkisine dair tartışmaları yeniden alevlendirmiştir. 2016'daki darbe girişimi ve sonrasında artan jeopolitik gerginlikler, yabancı sermaye çıkışlarını hızlandırarak ekonomide baskı yaratmıştır. Özellikle 2018 kur krizinde, hükümet yetkilileri ekonomik zorlukları sık sık dış kaynaklı "finansal saldırılar" olarak nitelendirmiş bu durum faiz lobisi söyleminin devam ettiğini göstermiştir. Nitekim döviz kurundaki sert yükseliş ve piyasalardaki çalkantı, politik kararların finans çevrelerince yakından izlendiğini ve spekülatif hamlelerin siyasi dalgalanmalarla iç içe geçtiğini ortaya koymuştur. Sonraki yıllarda da ekonomi yönetimi ile uluslararası finans çevreleri arasındaki gerilim zaman zaman gündeme gelmiş, politik istikrar ile finansal güven arasındaki bağ 2015-2025 döneminde belirginleşmiştir.

Literatür açısından bakıldığında, finansal lobilerin devlet politikalarına etkisi kavramı “finansal baskı grupları” olarak çeşitli çalışmalarda ele alınmıştır (Harvey, 2005: 65-66). Örneğin Haiven (2013), dünyanın önde gelen finans kuruluşları ile hükümet bürokrasileri arasındaki iç içe geçmişliğe dikkat çekmektedir. Çok sayıda üst düzey düzenleyici ve bürokratin küresel büyük bankaların eski çalışanı olması veya finans sektörüne danışmanlık yapması, finansal lobilerin karar alıcılar üzerindeki nüfuzunu artırmaktadır (Haiven, 2013). Bu lobiler, ellerindeki para gücünü kullanarak hükümetleri adeta finans kurumları gibi davranmaya zorlamakta eğer hükümetler bu istekleri yerine getirmezse, ilgili ülkede siyasi istikrarsızlık yaratacak hamleler devreye sokulmaktadır (Haiven, 2013). Palley (2013) ise benzer şekilde, finansallaşmış ekonomilerde hükümetlerin finansal kaynaklara erişebilmek için finans çevrelerinin taleplerine boyun eğmek zorunda kaldığını ileri sürmektedir. Aksi halde, gerekli finansmanı bulamayan devletlerin borçlarının faizini ödeyemeyerek temerrüde düşmeleri söz konusu olmakta bu da krizlere yol açmaktadır (Palley, 2013: 34). Yani ülkeler bazen ekonomik verimsizliklerinden değil finansal lobilerin yarattığı ağır faiz yükü nedeniyle iflasın eşiğine gelebilmektedir. Nitekim Palley (2013), Orta Doğu’daki bazı ülkelerin ve Türkiye, Brezilya gibi yükselen piyasa ekonomilerinin maruz kaldığı politik istikrarsızlıkların hükümetlerin finansal güçlere karşı zayıflığından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu araştırmanın bulguları da Türkiye örneğinde bu görüşle örtüşmektedir. Faiz lobisi, hükümet isteklerini yapmazsa ekonomik ve siyasi baskı unsurları yaratarak devletleri zorlayabilmektedir.

5.3. Toplumsal ve kültürel etkiler

Finansallaşmanın ve spekülatif sermaye hareketlerinin toplum üzerindeki etkileri de en az ekonomik ve siyasi boyut kadar önemlidir. Türkiye’de finansallaşmanın toplumsal sonuçları, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde belirginleşmiştir. Mülakat yapılan uzmanlar, siyasi istikrarsızlıkların topluma doğrudan zarar

verdiğini vurgulamışlardır. Türkiye'nin demokratikleşme süreci, ekonomik dalgalanmalar ve siyasi çalkantılar nedeniyle defalarca sekteye uğramıştır. Örneğin 1994-2001 yılları arasında yaşanan ardışık krizler ve hükümet değişimleri, halkın refahını ciddi ölçüde geriletmiş yüksek enflasyon ve faiz ortamı geniş kitleleri yoksullaştırmıştır. Görüşmeciler, özellikle IMF destekli istikrar programlarının uygulandığı yıllarda toplumun ağır bedeller ödediğini ifade etmişlerdir. Bu programlar kapsamında faiz oranları yüksek tutulmuş, kamu harcamaları kısılmış, ekonomiyi korumak için sert önlemler alınmış ancak sonuçta işsizlik ve fakirlik artmıştır. 1990'ların sonunda toplumun geniş kesimleri geçim sıkıntısı çekerken, finansal kesim yüksek faiz gelirleriyle zenginleşmeye devam etmiştir. Nitekim literatürde de finansallaşmanın gelir dağılımını bozduğu, zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul hale getirdiği sıkça vurgulanmaktadır (Sawyer, 2013: 10). Türkiye deneyimi bu olguyu doğrular niteliktedir. Yüksek faiz ödemelerinden büyük kazanç sağlayan kesimler genelde zaten sermaye sahibi olan zenginler iken, enflasyon ve işsizlik gibi finansal dalgalanmaların maliyeti dar ve orta gelirli halka yıkılmıştır. Finansallaşma sürecinde bankacılık sektöründe, borsa işlemlerinde veya finansal aracılıkta çalışan sınırlı bir kesim çok yüksek gelirler elde ederken, emeğiyle geçinen kesimlerin gelir artışı aynı ölçüde olmamış, hatta reel olarak gerilemiştir. Bu da toplumsal eşitsizlikleri keskinleştirmiştir.

Toplumsal açıdan bir başka önemli etki, finansallaşmanın yarattığı belirsizlik ve risk ortamının bireylerin yaşamına yansımadır. Özelleştirmeler, sosyal devletin küçülmesi, finansal piyasaların serbestleşmesi gibi politikalar, vatandaşların ekonomik risklere karşı kamusal korumasını azaltmıştır. Palley (2013: 26), bu durumu risklerin kamusal alandan bireylere doğru özelleştirilmesi (denationalisation of life risks) olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de de finansallaşma döneminde bireyler artan oranda borçlanmaya yönelmiş, hane halkı borçluluğu yükselmiştir. Özellikle 2000'lerde tüketici kredileri ve kredi kartı kullanımı patlama yapmış, insanlar

gelirleri durgun seyredirken tüketimlerini borçla finanse etmeye başlamıştır. Bu durum, bir yandan finans sektörüne ciddi karlar sağlarken, diğer yandan toplumun kırılmasını artırmıştır. Örneğin ani faiz artışları veya kur şokları, borçlu kesimleri derhal etkilemekte, birçok aileyi finansal olarak zor durumda bırakmaktadır. 2013 yılında Gezi Parkı protestoları sırasında toplumda gözlenen kutuplaşma ve huzursuzluk da bu bağlamda değerlendirilebilecektir. Görüşülen uzmanlar, Gezi olayları sürecinde toplum içinde protestocular ve hükümet yanlıları olarak iki kesimin sokak çatışmalarına varan şekilde karşı karşıya geldiğini bunun da ülke içinde sosyal barışı zedelediğini belirtmişlerdir. Ekonomik belirsizlikler ve politik gerilimler, toplumsal dokuda stres yaratmış bu süreç toplum içinde kimilerini finansal durumları nedeniyle daha da kırılmalı hale getirmiştir. Örneğin döviz borcu olan işletmeler, Gezi olaylarıyla beraber kur artışından zarar görmüş işçiler ücretsiz izne çıkarılmış veya işini kaybetmiştir. Bu tür gelişmeler, toplumsal huzursuzluğu derinleştirici bir rol oynamıştır.

Kültürel açıdan bakıldığında, finansallaşma bireylerin ve toplumun değerlerinde de değişiklikler getirmiştir. Finansal kazançla dayalı başarı hikayeleri, kısa yoldan para kazanma özlemi, krediyle tüketim yapmanın normalleşmesi gibi olgular popüler kültürde de yer bulmuştur. Borsa veya döviz yatırımcılığı yaygın konuşulur hale gelmiş, finans haberleri günlük sohbetlere dahi konu olmuştur. Bu, bir yandan finansal okuryazarlığın artması olarak olumlu görülebilirse de diğer yandan finansal zihniyetin topluma nüfuz etmesi anlamına gelmektedir. İnsanların geleceğe dair planları, iş güvenlikleri veya emeklilikleri dahi finans piyasalarının dalgalanmalarına bağlı hale gelmiştir. Bu kültürel dönüşüm finansal aktörlerin dolaylı bir iktidarı olarak değerlendirilebilecektir. Finans sektörü sadece ekonomik kararları etkilememekte insanların hayat tercihlerini ve değerlerini de etkilemektedir. 2015 sonrası dönemde finansallaşmanın toplumsal etkileri Türkiye’de daha da görünür hale gelmiştir. Yüksek enflasyon ve kur dalgalanmaları geniş halk

kitlelerinin alım gücünü ciddi ölçüde aşındırmış, gelir dağılımındaki adaletsizlik belirginleşmiştir. Orta sınıf ve dar gelirli kesimler artan hayat pahalılığı karşısında tasarruflarını korumakta zorlanırken, varlıklı kesimler döviz, altın ve gayrimenkul gibi araçlarla servetlerini güvence altına almaya çalışmıştır. Öte yandan, TL'nin değer kaybı karşısında birçok vatandaş birikimlerini korumak amacıyla döviz, altın hatta kripto para gibi spekülâtif enstrümanlara yönelmiştir. Bu gelişmeler, finansal risk ve fırsatların toplumun günlük yaşamına ne denli nüfuz ettiğini gösterdiği gibi, finansallaşmanın kültürel ve sosyal dokuda yarattığı dönüşümün 2015-2025 aralığında daha da derinleştiğine işaret etmektedir.

5.4. İşletme yönetimi açısından etkileri

İşletmeler açısından ilk yönetsel sonuç, öngörülebilirlik kapasitesinin zayıflaması ve planlama ufkunun kısılmasıdır. Kurşokları ve faiz dalgalanmaları, maliyet yapısını, fiyatlama kararlarını, talep tahminlerini ve yatırım geri dönüş hesaplarını daha belirsiz hale getirmektedir. Bu nedenle stratejik yönetim yaklaşımının, tek senaryolu büyüme projeksiyonlarından ziyade çoklu senaryo tasarımına, stres testlerine ve çevik bütçeleme mantığına dayandırılması gerekmektedir. Özellikle döviz cinsi yükümlülük taşıyan veya ithal girdi yoğun sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerde, finansal risk yönetiminin muhasebe destekli bir raporlama faaliyeti olmaktan çıkarılıp üst yönetim düzeyinde kurumsal risk iştahı, limitler ve kontrol mekanizmaları üzerinden yeniden kurgulanması kritik hale gelmektedir. Bu bağlamda nakit dönüşüm çevriminin kısaltılması, tahsilat riskinin izlenmesi, tedarik zincirinde fiyat ve kur geçişkenliği yönetimi ile sermaye yapısında vade uyumunun gözetilmesi, spekülâtif dalgalanma dönemlerinde işletme sürekliliğinin temel güvenceleri arasında yer almaktadır.

Siyasal düzeyde finansal çıkar gruplarının karar alma süreçlerini etkilemeye çalıştığına ilişkin bulgular ise işletmeler için düzenleyici belirsizlik ve politika riskinin yönetilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu durum, kurumsal yönetimde uyum ve etik boyutunu güçlendirmekte

ve paydaş yönetimini daha hassas bir zemine taşımaktadır. Özellikle banka-finance ilişkilerinde maliyet baskısı, krediye erişim koşulları ve faiz duyarlılığı arttıkça, finansal şeffaflık, denetim kalitesi ve risk açıklamaları yatırımcı güveninin korunmasında daha merkezi hale gelmektedir. Bu nedenle performans yönetim sistemlerinin, yalnızca dönemsel kârlılık göstergelerine dayandırılması yerine, yatırım, inovasyon, verimlilik ve sürdürülebilir rekabet gücü gibi uzun vadeli kapasite göstergeleriyle dengelenmesi gerekmektedir. Böyle bir dengeleme, spekülasyon koşullarında oluşan kısa vadeli fırsatların işletmeyi temel faaliyet alanından uzaklaştırarak stratejik sapma üretmesini sınırlamakta ve kurumsal dayanıklılığı artırmaktadır.

Toplumsal düzeyde finansallaşmanın gelir dağılımını olumsuz etkileyerek eşitsizlikleri derinleştirilmesi ve hane halkı borçluluğunu artırması, işletmelerin insan kaynakları yönetimi ve pazarlama kararları üzerinde doğrudan yansımalar üretmektedir.

Satın alma gücündeki aşınma ve belirsizlik algısı, tüketici davranışlarında fiyat duyarlılığını yükseltmekte, daha küçük paketleme, daha düşük sepet tutarı, daha sık kampanya beklentisi ve daha hızlı marka değiştirme gibi örüntüleri güçlendirmektedir. Aynı süreç çalışan tarafında geçim baskısı, iş güvencesi kaygısı ve ücret beklentilerinde artış üzerinden, bağlılık ve performans dinamiklerini etkilemektedir. Bu nedenle işletmelerin ücretlendirme, yan haklar ve esenlik uygulamalarını bir maliyet kalemi olarak değil, süreklilik ve verimlilik açısından risk azaltıcı bir yönetim aracı olarak ele alması gerekmektedir. Bu bağlamda değer temelli liderlik, etik ilkelere dayalı kontrol ortamı, ölçülü risk alma ve hesap verebilirlik normlarının kurumsallaştırılması, spekülasyon dalgalanma koşullarında işletmelerin hem itibarını hem de karar kalitesini koruyan temel yönetsel dayanaklar olarak öne çıkmaktadır.

6. Sonuç

Bu çalışma, spekülâtif sermaye hareketlerinin ve finansallaşma olgusunun Türkiye'nin ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel yapısı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma kapsamında yapılan uzman mülakatları ve ilgili literatürün analizi, spekülâtif yabancı sermayenin Türkiye'de önemli ekonomik dalgalanmalara yol açtığını, siyasi kararlar üzerinde baskı kurmaya çalıştığını ve toplumsal yapıyı derinden etkilediğini ortaya koymaktadır. Finansallaşma, Türkiye ekonomisini bir yandan küresel finans piyasalarına entegre ederek büyüme fırsatları yaratmış ancak diğer yandan ülkeyi büyük ölçüde kısa vadeli sermaye akımlarına bağımlı hale getirmiştir. Bu bağımlılık, ekonomik istikrarı tehdit eden bir unsur olarak belirmiştir.

Yapılan görüşmeler, son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik dalgalanmaların önemli bir kısmının, karını maksimize etmeye odaklı finansal lobilerin eylemleriyle ilişkili olduğu yönünde ortak bir kanıyı yansıtmaktadır. Tüm görüşmeciler, Türkiye'de faiz oranlarının yükselmesinden menfaat sağlayan kesimlerin mevcut olduğunu ve bunların çoğunlukla yabancı finans kurumları ve onların yerel uzantıları olduğunu belirtmiştir. Bu grupların temel amacının, yüksek faiz getirilerini garanti altına almak için gerektiğinde hükümeti zor durumda bırakmak pahasına ekonomik baskı uygulamak olduğu değerlendirilmiştir. Nitekim bu çıkar gruplarının sadece Türkiye'de değil, benzer şekilde Güney Kore, Brezilya, Mısır gibi ülkelerde de hükümet politikalarını etkilemeye çalıştığı ve istedikleri politikalar uygulanmayınca siyasi istikrarsızlık yaratacak girişimlerde bulunduğu ifade edilmiştir. Gerçekleştirilen mülakatlar son yıllardaki ekonomik bazı olayların arkasında bu tür lobi faaliyetlerinin bulunduğunu düşündürmektedir.

Öte yandan, bulgular tümüyle karamsar bir tablo çizmemektedir. Uzmanların bir kısmı, Türkiye'de söz konusu faiz lobisinin tam anlamıyla başarılı olamadığını, zira siyasi iradenin ve halk desteğinin

finansal manipülasyonlara karşı direnç gösterdiğini ileri sürmüştür. Ancak buna rağmen Türkiye ekonomisinin en zayıf noktası olarak görülen düşük tasarruf oranı ve cari açık sorunu çözülmedikçe, ülkenin bu lobiler karşısında tam anlamıyla bağışık olamayacağı da vurgulanmıştır. Bu nedenle Türkiye'nin finansal bağımsızlığını güçlendirmek için attığı bazı adımlar önemlidir. Örneğin hükümetin aldığı önlemlerden biri, kredi kartı harcamalarına limitler koyarak ve taksit sayısını sınırlayarak hane halkı borçluluğunu dizginleme çabasıdır. Bu sayede tüketici kredilerinin artış hızında düşüş gözlenmiş ve son birkaç yılda kredi kartı kullanımında azalma sağlanmıştır. Bu tür önlemler, halkın tasarruf eğilimini artırmayı ve ekonomiyi dış kaynaklı kırılganlıklara karşı korumayı hedeflemektedir. Ayrıca hükümet, bütçe açığını azaltmak amacıyla ithal ürünlere vergileri artırıp ihracatı teşvik ederek cari açığı dizginlemeye çalışmaktadır. Bu politikaların amacı, Türkiye'nin finansman ihtiyacını azaltmak ve kendi kaynaklarına dayanma kapasitesini yükseltmektir. Uzmanlar, bu adımların doğru yönde olduğunu ancak yeterli olmadığını, daha kapsamlı yapısal tedbirlerle desteklenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, finansal totalitarizm olarak anılan olgu, Türkiye örneğinde kısmen gözlemlenebilir durumdadır. Spekülatif sermaye, büyük boyutlara ulaştığında bir ülkenin ekonomik parametrelerini belirleme, siyasi gündemini etkileyebilme ve toplumsal refahını sarsma gücüne erişebilmektedir. Türkiye'de 1990'lardan bugüne yaşanan ekonomik krizler, yüksek faiz-düşük kur sarmalı, ani sermaye hareketleri ve bunların topluma yansımaları, bu gücün etkilerinin somut örnekleridir. Finansallaşma, finans sektörünü ekonomik faaliyetlerin merkezi haline getirirken, beraberinde ekonomik kırılganlıklar, gelir eşitsizliği, siyasi baskılar ve toplumsal gerilimler getirmiştir. 2015-2025 arasındaki deneyimler, bu çalışmanın vurguladığı eğilimlerin Türkiye'de giderek pekiştiğini ortaya koymuştur. Son on yılda Türkiye, birden fazla finansal türbülans ve kriz yaşayarak spekülatif sermayenin

ulusal egemenlik üzerindeki etkilerine dair yeni örnekler sunmuştur. Özellikle 2018 ve 2021-22 dönemlerindeki ekonomik dalgalanmalar, yüksek enflasyon ve değer kaybeden milli para olgusu, finansal totalitarizm kavramının güncel bağlamda da geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Hükümetin faiz indirimi gibi alışılmadık politikaları dahi piyasa aktörlerinin sert tepkileriyle karşılaşmış neticede Türkiye ekonomisi uzun süre yüksek enflasyon ve oynak kur sarmalına girmiştir. Bu gelişmeler, spekülâtif sermayenin gücünü sınırlamaya yönelik yapısal yurtiçi tasarrufları artırma, şeffaf ve öngörülebilir ekonomi politikaları, etkin düzenleyici denetimler gibi önlemlerin ne kadar kritik olduğunu bir kez daha gözler önüne sermiştir. Aşağıda, finansallaşma sürecinin Türkiye’de yol açtığı başlıca sonuçlar özetlenmektedir:

Ani döviz kuru değişimleri, ülkenin ödemeler dengesi dengesizliklerine yol açmıştır. Kur şokları ithalat-ihracat dengelerini ve dış borç servis maliyetlerini olumsuz etkilemiştir.

Kur dalgalanmaları, dövizle borçlanmış firmaları ve bireyleri ciddi biçimde sarsmıştır. Yabancı para cinsinden borcu olanlar, TL’nin değer kaybetmesiyle borç yüklerinin aniden arttığını deneyimlemiştir.

Büyük çaplı yabancı sermayenin ani çıkışları, küçük yerli yatırımcıları ve piyasaları olumsuz etkilemiştir. Sıcak para hızlı çıktığında borsa değerleri düşmüş, faiz ve döviz hızla yükselerek piyasalarda panik ortamı yaratmıştır.

Hane halkı geçiminin finansallaşması hızlanmıştır. İnsanlar hayatlarını idame ettirebilmek için daha fazla paraya ihtiyaç duyar hale gelmiş bu da borçlanma eğilimini artırmıştır. Sonuçta halkın borçluluğu artmıştır.

Ülkenin tasarrufları azalmıştır. Finansal liberalleşme ortamında özel tasarruf oranları düşük seyretmiş hem hane halkı hem kamu kesimi yeterince birikim yapamadığından yatırımlar için dış finansmana bağımlılık sürmüştür.

Enflasyon tekrar yükselişe geçmiştir. Finansal dalgalanmalar ve döviz kuru artışları, fiyat istikrarını bozarak enflasyonist baskılar yaratmıştır.

Zengin ile yoksul arasındaki makas açılmıştır. Finansallaşma sürecinin kazananları olan sermaye sahipleri servetlerini katlarken, ücret geliriyle geçinen kesimler görece fakirleşmiştir.

Hükümetler, finansal lobiye direnç gösterdiğinde lobicilik faaliyetleri artmıştır. Eğer hedef ülkede hükümet, finans çevrelerinin taleplerine boyun eğmezse, bu gruplar o ülkede baskıyı artırmakta, medya ve uluslararası platformlar dahil çeşitli kanallardan ekonomik/siyasi istikrarsızlık yaratacak hamleler yapmaktadır.

Bu bulgular ışığında, Türkiye'nin finansal totalitarizme karşı görece direnç gösterebilmesi için ekonomik yapısının güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Yurt içi tasarrufların artırılması, üretim ekonomisine geçişin hızlandırılması, finansal piyasalara daha sıkı düzenlemeler getirilmesi gibi adımlar spekülatif sermayenin tahrip gücünü azaltacaktır. Ayrıca, şeffaf ve hesap verebilir bir ekonomik yönetim ve güçlü demokratik kurumlar, dış müdahalelere karşı ülkeyi daha dayanıklı kılacaktır.

Bu çalışmada odak noktası Türkiye olmakla birlikte, benzer süreçlerin diğer gelişmekte olan ülkelerde de yaşandığı unutulmamalıdır. Nitekim araştırma bulguları, Türkiye'de gözlemlenen finansal lobicilik ve spekülatif sermaye etkilerinin Brezilya, Güney Kore, Mısır gibi ülkelerde de mevcut olabileceğini ima etmektedir. Gelecekteki çalışmalar, bu ülkelerdeki faiz lobisi ve finansallaşma pratiklerini karşılaştırmalı olarak inceleyerek ortak desenleri ortaya koyabilir. Örneğin bir sonraki araştırmanın Brezilya, Güney Kore ve Mısır'da yapılması, bu ülkelerdeki faiz lobisi operasyonlarının tespitine ve karşılaştırılmasına imkân tanıyacaktır. Böylece küresel finansallaşma olgusunun farklı coğrafyalardaki etkileri daha iyi anlaşılabilir ve ülkelerin bu olguya karşı geliştirebilecekleri politika önlemleri konusunda dersler çıkarılabilir.

Beyan: Araştırmanın etik kurul onayı İstanbul Kent Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Etik Kurulu'nun 30.05.2025 tarih ve 2025/05 toplantı sayılı kararı ile alınmıştır.

Extended Summary

Over the past half century, global financialization has significantly transformed the economic, political, social, and cultural structures of developing countries. As financial markets, institutions and actors have expanded their influence, capital accumulation has increasingly shifted from productive sectors toward speculative financial channels. This study examines the impact of speculative capital on Turkey's economic, political, social, and cultural sovereignty within the broader framework of financialization and the concept of "financial totalitarianism". The main research question asks how speculative capital has shaped Turkey's economic stability, political processes, social structure and cultural dynamics.

The research is designed as a qualitative case study focusing on Turkey. Primary data were collected through fifteen semi-structured, in-depth interviews conducted with experts from politics, academia, and the financial sector.

Theoretically, financialization is understood as a structural transformation in which financial motives, markets, and actors gain increasing dominance over economic and social life. Drawing on Marxist, Post-Keynesian, and heterodox perspectives, the study interprets financialization as a process that heightens economic volatility while reconfiguring power relations. The concept of "financial totalitarianism" is employed to describe a condition in which speculative financial capital acquires the capacity to discipline states indirectly through capital mobility, credit conditions, and interest rate pressures.

The findings demonstrate that speculative capital flows have intensified macroeconomic volatility in Turkey. Interview participants emphasized that short-term inflows and sudden outflows

have played a critical role in currency fluctuations, interest rate increases, and financial crises, particularly during the crises of 1994, 2001 and 2018. Turkey's structural current account deficit and low domestic savings rate have increased dependence on foreign capital, creating vulnerability to external shocks. Sudden capital reversals have resulted in currency depreciation, inflationary pressures, and rising borrowing costs, reinforcing macroeconomic fragility.

In the political sphere, financial actors are perceived as influencing policy decisions, especially regarding monetary policy and interest rates. The notion of an "interest lobby" frequently emerged in interviews, referring to networks of domestic and international financial actors that benefit from high interest rates and currency instability. Although not all foreign investors fit this description, participants argued that short-term speculative funds may exert indirect pressure on governments by triggering market instability when policy decisions conflict with investor expectations. Events such as the Gezi Park protests and subsequent financial turbulence were interpreted by some respondents as examples of how political uncertainty and financial volatility can reinforce one another. While such interpretations remain debated, they reflect a broader perception that financial capital can shape political outcomes through risk premiums and confidence mechanisms.

At the societal level, financialization has deepened income inequality and expanded household indebtedness. Since the 2000s, the growth of consumer credit and credit card usage has integrated households more closely into financial markets. Currency shocks and interest rate hikes disproportionately affect middle- and lower-income groups, while financial sector actors often maintain profitability. Interviewees stressed that historically high interest payments transferred public resources to financial capital, contributing to distributive imbalances and weakening social equity.

Culturally, financialization has increasingly penetrated everyday life. Exchange rates, inflation, and speculative investment instruments have become central to daily decision-making. Individuals manage consumption, savings, housing, and retirement planning within a financial logic structured around risk and return calculations. This diffusion of financial rationality signals a cultural transformation in which speculative thinking becomes normalized. The study argues that this normalization supports the emergence of financial totalitarianism, understood as the dominance of financial logic over public institutions and private life.

In conclusion, speculative capital has produced multidimensional effects on Turkey's sovereignty. Although financial integration has created growth opportunities, it has also generated structural vulnerabilities, political pressures, social inequalities, and cultural shifts. Strengthening domestic savings, promoting productive investment, enhancing regulatory capacity, and ensuring transparent governance are identified as essential policy priorities. While the focus is Turkey, the findings suggest that similar patterns may exist in other emerging economies. Future comparative research could further illuminate how speculative capital interacts with national sovereignty across different institutional contexts.

Kaynakça

- Aalbers, M. B. (2016) *The Financialization of Housing: A Political Economy Approach*. Routledge.
- Bakır, C., & Öniş, Z. (2010). The regulatory state and Turkish banking reforms in the age of Post-Washington consensus. *Development and Change*, 41(1), 77-106.
- Blackburn, R. (2002). *Banking on Death or, Investing in Life: The History and Future of Pensions*. Verso.
- Bruff, I. & Tansel, C.B. (2020). *Authoritarian Neoliberalism: Philosophies, Practices, Contestations*. Routledge.
- Dicken, P. (2011). *Global Shift: Mapping the Changing Contours of the World Economy* (6th ed.). Guilford Press.
- Dore, R. (2002). Stock Market Capitalism and its Regulation. *New Political Economy*, 7(1), 115-121.
- Dore, R. (2008). Financialization of the Global Economy. *Industrial and Corporate Change*, 17(6), 1097-1112.
- Epstein, G. (2005). *Financialization and the World Economy*. Edward Elgar.
- Godechot, O. (2017). *Wages, Bonuses, and Appropriation of Profit in the Financial Industry. The Working Rich*. Routledge.
- Gorton, G. & Metrick, A. (2012). Securitized Banking and the Run on Repo. *Journal of Financial Economics*, 104(3), 425-451.
- Graeber, D. (2011). *Debt: The First 5,000 Years*. Melville House.
- Haiven, M. (2013). Financial Totalitarianism: The Economic, Political, Social and Cultural Rule of Speculative Capital. Erişim 10 Ocak 2025. <http://truth-out.org/news/item/16911-financial-totalitarianism-the-economic-political-social-and-cultural-rule-of-speculative-capital>
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- International Monetary Fund (2019). *A Strategy for IMF Engagement on Social Spending: Policy Paper*. Washington, D.C.: IMF.
- Krippner, G.R. (2005). The Financialization of the American Economy. *Socio-Economic Review*, 3(2), 173-208.
- Lapavistas, C. (2009). Financialised Capitalism: Crisis and Financial Expropriation. *Historical Materialism*, 17(2), 114-148.
- Lazonick, W. (2014). Profits Without Prosperity. *Harvard Business Review*, 92(9), 46-55.
- Lazzarato, M. (2012). *The Making of the Indebted Man: An Essay on the Neoliberal Condition*. Semiotex.

- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Sage.
- Martin, R. (2002). *Financialization of Daily Life*. Temple University Press.
- Marx, Karl (1981 [1894]). *Capital, Volume III*. London: Penguin/New Left Review.
- Minsky, H.P. (1986). *Stabilizing an Unstable Economy*. Yale University Press.
- Öniş, Z. (2009). Beyond the 2001 financial crisis: The political economy of the new phase of neo-liberal restructuring in Turkey. *Review of International Political Economy*, 16(3), 409-432.
- Öniş, Z. (2014). Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East. *Mediterranean Politics*, 19(2), 203-219.
- Öniş, Z., & Şenses, F. (2007). Global dynamics, domestic coalitions and a reactive state: Major policy shifts in Post-War Turkish economic development. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 34(2), 251-286.
- Palley, T. (2007). *Financialization: What it is and Why it Matters* (Working Paper No. 153). Amherst: Political Economy Research Institute, University of Massachusetts.
- Palley, T. (2013). *Financialization: The Economics of Finance Capital Domination*. Palgrave Macmillan.
- Paulre, B. (2008). Capitalism and the Financialization of Economic Systems. In Fumagalli, A. and Sandro Mezzadra (Eds.), *Crisis in the Global Economy: Financial Markets, Social Struggles, and New Political Scenarios* (pp. 171-196). Palgrave Macmillan.
- Sassen, S. (2014). *Expulsions: Brutality and Complexity in the Global Economy*. The Belknap Press of Harvard University Press.
- Sawyer, M. (2013). What Is Financialization?. *International Journal of Political Economy*, 42(4), 5-18.
- Stake, R.E. (2010). *Qualitative Research: Studying How Things Work*. Guilford Press.
- Stockhammer, E. (2004). Financialisation and the Slowdown of Accumulation. *Cambridge Journal of Economics*, 28(5), 719-741.
- Streeck, W. (2014). *Buying Time: The Delayed Crisis of Democratic Capitalism*. Verso.
- Tellalbaş, İ. & Kaya, F. (2013). Financialization of Turkey's industry sector. *International Journal of Financial Research*, 4(3), 127-143.
- Tomaskovic-Devey, D. & Lin, K.-H. (2013). Financialization and U.S. Income Inequality, 1970-2008. *American Journal of Sociology*, 118(5), 1284-1329.

- Tooze, A. (2018). *Crashed: How a Decade of Financial Crises Changed the World*. Viking.
- Wolin, S.S. (2008). *Democracy Incorporated: Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism*. Princeton University Press.
- Yeldan, E. (2022). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme*. 19. Bs. İletişim Yayınları.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs.